

ASPECTE ALE SPIRITUALITĂȚII CUCUTENIENE ÎN LUCRĂRILE CERCETĂTOAREI MELUȚA MARIN

NICOLAE URSULESCU

Dorim ca, prin aceste rânduri, să propunem valorificarea, în istoriografia preistoriei românești, a contribuției lăsate, în domeniul interpretării spiritualității neolitice, de o remarcabilă reprezentantă a arheologiei românești, care și-a găsit însă deplina împlinire în Italia, în mediul universitar de la Bari. Lucrările sale despre neoliticul României, apărute în Italia, Franța și Germania, între 1948 și 1955, nu au fost, din păcate, deloc receptate în circuitul științific românesc¹, desigur datorită acelei „conspirații a tăcerii”, impusă de regimul comunist în jurul celor plecați din România. A fost o politică prin care știința românească a fost văduvită de aportul multor intelectuali de seamă, care, părăsind din convingeri politice România, lăsată pradă sistemului totalitar de tip stalinist, s-au bucurat de prețuirea țărilor de adopție, unde și-au dat întreaga măsură a erudiției lor de largă deschidere universală.

Printre aceștia s-au numărat și soții Demetrio și Meluța Marin, formați la școala universitară ieșeană și ajunși creatori de școală filologică și arheologică la Universitatea din Bari.

Recent, la 15 iunie 1995, ca semn de prețuire a activității celor doi savanți de origine română, a avut loc lansarea oficială a unui volum comemorativ, dedicat de Universitatea din Bari, memoriei soților Marin², iar Consiliul municipal a acordat unei importante străzi din Bari numele marelui filolog Demetrio Marin³.

Meluța Miroslov-Marin s-a născut la 9 februarie 1920, la Grădiștea (jud. Brăila) și a absolvit liceul la Galați⁴. Între 1938 și 1942 a urmat secția de istorie antică și arheologie a Facultății de Litere la Universitatea din Iași, la susținerea licenței obținând calificativul „magna cum laude”. Formată la școala profesorului Radu Vulpe, a întreprins, cu acesta și cu soția lui, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, săpături în mai multe stațiuni cucuteniene (Izvoare, Costești, Giurgești ș.a.).

În toamna anului 1942 a obținut o bursă de studii pentru Școala Română din Roma, dar nu a rămas acolo decât o scurtă perioadă (aprilie-august 1943), din cauza răsturnărilor politice-militare din Italia.

După căsătoria cu Demetrio Marin (22 august 1943), și el bursier al aceleiași Școli, a devenit asistentă la Catedra de arheologie și preistorie din Iași. A rămas pe acest post până în vara anului 1946; în iarna lui 1945/46 a efectuat un stagiul de documentare la Muzeul Național de Antichități din București. Cu acest prilej a adunat un bogat material, în mare măsură inedit, pe care îl va valorifica în studiile sale ulterioare.

În august 1946 a fost rechemată la Roma, împreună cu Dumitru Marin, de către profesorul Scarlat Lambrino, directorul Școlii Române, pentru continuarea studiilor. Cei doi soți au suportat aici o perioadă de vicisitudini materiale, deoarece autoritățile române au sistat plata bursierilor aflați la studii, iar în 1947 au decis chiar închiderea Școlii. Chiar și în aceste condiții, Meluța Marin și-a început activitatea publicistică,

1. După știința noastră, doar un singur studiu al Melutei Marin a fost consemnat, la E.Comșa, *Bibliografia neoliticului de pe teritoriul României*, I, București, 1976, p.69, nr.813 (dar inserierea este eronată, deoarece prenumele este confundat cu numele!); în rest, lucrările ei nu au mai fost menționate în vreun studiu din România, dedicat neoliticului.

2. *Pertransierunt beneficiando. In memoria di Demetrio e Meluta Marin* (a cura di Domenico Lassandro), Quaderni di Invgilata Lucernis, 3, Dipartimento di Studi Classici e Cristiani, Università di Bari, 1995.

3. *Ibidem*, p.7.

4. Pentru datele biografice și lista lucrărilor publicate, vezi *op.cit.*, p.215-224.

prin două colaborări la prestigioase reviste de specialitate din Italia (*Fasti Archaeologici* și *Rivista di Scienze Preistoriche*)⁵.

În toamna anului 1948 cei doi soți s-au stabilit la Bari, unde au devenit profesori la Universitatea locală, rămânând aici până la sfârșitul vieții. Meluța Marin, după ce a predat la început cursuri de *Limba și literatura română*, de *Arheologie și istorie a artei grecești și romane* și de *Paleoetnologie*, din 1951 a devenit titulara disciplinei de *Topografie a Italiei antice*. În acest domeniu a devenit o autoritate recunoscută, mai ales pentru problemele sudului Italiei, inițiind numeroase cercetări arheologice, efectuate prin metode științifice și moderne, pe parcursul cărora s-au format numeroși specialiști italieni. A onorat această disciplină până la pensionare (1990), continuându-și însă activitatea științifică până în ultimul an al vieții (1992, 26 mai).

În preocupările sale științifice se delimitează clar două perioade. În prima (până în 1955) s-a preocupat în exclusivitate de problemele neoliticului românesc, îndeosebi ale spiritualității comunităților din această perioadă. După această dată, preocupările didactice, ca și imposibilitatea de a mai fi la curent cu rezultatele noilor cercetări din România, referitoare la neolitic, au determinat-o să-și concentreze cercetările numai asupra atchităților greco-romane din sudul Italiei.

În comunicarea noastră ne vom opri doar asupra importanței lucrărilor elaborate de Meluța Marin despre aspecte ale vieții spirituale din cultura Cucuteni, ținând bineînțeles cont de stadiul cercetărilor în momentul în care au fost redactate, adică mijlocul deceniului al cincilea - dată de la care posibilitățile de obținere a unor noi informații au devenit cvasi-nule pentru autoare.

Deși este vorba de un număr restrâns de studii, doar patru⁶, totuși importanța lor constă în modul profund de abordare a temei, în clasificările și interpretările propuse, ca și în introducerea în circuitul științific a unor piese care rămăseseră până atunci inedite (Ruginoasa, Fedeleseni, Cucuteni, Giurgești, Costești, Dolhești, Petreni). De aceea ni se pare absolut necesară valorificarea acestor lucrări, referitoare la neolitic, atât în arheologia românească, cât și pentru istoria credințelor religioase.

Cel mai amplu și mai important ni se pare a fi studiul de sinteză despre plastica antropomorfă cucuteniană, apărut când autoarea împlinea vârsta de 28 de ani. Până atunci, în afară de semnalarea unor descoperiri de idoli sau unor considerații generale în cadrul unor studii de caracter mai general⁸, nu există încă nici o lucrare dedicată special problematicii plasticii cucuteniene de pe teritoriul României. Existau însă încercări de sinteză despre piesele similare din aria tripoliană (Ucraina)⁹ și din cea poloneză a ceramicii pictate¹⁰, pe care autoarea le-a utilizat în comparațiile pe care le-a făcut pentru materialul din Moldova.

În privința descoperirilor precucuteniene, autoarea acceptă ideea că acestea fac parte organică din evoluția civilizației cucuteniene, ca primă fază a acesteia¹¹.

Ca metodă de lucru, autoarea întreprinde o analiză amănunțită a materialului, pe faze, aplicând în fiecare caz și criterii specifice de clasificare (după pastă, după modul de asamblare, după poziție și după ornamentație). Astfel, pentru faza A stabilește legătura dintre categoria de statuete modelate în pastă roșie, de bună calitate, și decorul striat¹². Interesantă este observația referitoare la modul separat de modelare a unor părți ale corpului statuetelor, asamblate apoi unitar, ceea ce nu împiedică însă refragmentarea lor după un anume timp¹³. Sunt avute în vedere și statuetele descoperite în aria Ariușd, sesizându-se unele deosebiri între produsele celor două aspecte ale marelui complex cultural cucutenian.

În permanență, trăsurile diferitelor părți ale statuetelor sunt comparate cu piese din ariile culturale învecinate sau mai îndepărtate. În acest sens, demn de menționat este faptul că autoarea a sesizat amestecul

5. *Sullo stato attuale delle ricerche preistoriche in Romania*, *Fasti Archaeologici*, 1, 1947; *La plastica antropomorfa cucuteniana nella Dacia*, *Revista di Scienze Preistoriche*, III, 1948, 1-2, p.17-57.

6. Eadem, *op.cit.*, 1948; eadem, *Staiunea neo-eneolitică de la Costești*, Orizonturi (Stuttgart), 3, 1951, 7-12, p.89-98; eadem, *Revue des Études Roumaines*, II, 1954, p.75-95; eadem, *Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia dell'Università di Bari*, 2, 1955, p.1-14.

7. Eadem, *op.cit.*, 1948.

8. I. Andrieșescu, *Contribuții la Dacia înainte de romani*, Iași, 1912; idem, *ATG*, 4-5, 1938 (1939), p.25-50 + 101 fig.; Vl. Dumitrescu, *L'art préhistorique en Roumanie*, București, 1937; idem, *ATG*, 3, 1938, p.26-30; H.Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, Berlin-Leipzig, 1932.

9. N. Makarenko, *JPEK*, 1927, p.119-130.

10. H. Cehak, *L'art plastique dans la culture énéolithique de la céramique peinte en Pologne*, Swiatowit, XIV, 1930-1931.

11. M. Marin, *op. cit.*, 1948, p.18-20.

12. *Ibidem*, p.20.

13. *Ibidem*, p.21.

elementelor gumelnițene și cucuteniene pe aceeași statueta¹⁴, tocmai în așezările din sudul Moldovei, într-o perioadă în care nu se formulase încă termenul de „aspect cultural Stoicani-Aldeni”.

Din păcate, deși se amintește inițial de existența unei faze de tranziție Cucuteni A-B¹⁵, totuși în analiza întreprinsă asupra materialului, autoarea nu se oprește decât la cele două faze principale (A și B), integrând materialul A-B în ultima fază, așa cum a procedat și Hubert Schmidt, în cunoscuta sa monografie. Totuși, la acea dată existau deja publicate o serie de așezări cu material bine delimitat pentru faza A-B, în primul rând Traian-Dealul Fântânilor¹⁶. O motivație se poate găsi în faptul că multe dintre piesele luate în considerare proveneau din cercetări nesistematice, fără observații stratigrafice riguroase¹⁷. Această tratare globală a materialelor Cucuteni A-B și B limitează parțial valoarea clasificării propusă de autoare pentru faza B¹⁸, făcând necesară mai întâi o delimitare a statuetelor pe cele două faze.

Și pentru faza Cucuteni B sunt utilizate aceleași patru criterii de clasificare utilizate la faza anterioară. În ceea ce privește stabilirea tipurilor de statuete din această fază, autoarea arată că, până la acea dată, nu se folosiseră criterii unitare, ceea ce conduce la scheme de clasificare contradictorii¹⁹.

În privința statuetelor masculine, autoarea remarcă și existența acelor piese la care apar și caracteristici feminine (sânii), fără a continua însă ideea până la capăt, printr-o delimitare a categoriei androgenilor (așa cum s-a propus ulterior)²⁰, ceea ce ar constitui mai mult decât simpla prezență a acolitului masculin în cadrul „cuplului divin”, fiind vorba de o integrare a celor două divinități într-o entitate. Trebuie, de asemenea, subliniat că și această categorie de idoli (androgenii) apare în poziție șezândă, nu numai categoria idolilor feminini, așa cum se credea²¹.

Contribuția cea mai originală este adusă prin propunerea de a se folosi drept criteriu primordial pentru clasificarea statuetelor fazei B forma acestora (modelarea plastică), deosebindu-se trei mari categorii, cu multe subgrupe:

A. Figurine cilindrice;

B. Figurine cu bustul plat și partea inferioară cilindrică;

C. Figurine plate²².

Împărțirea nu se pare logică, deoarece în cazul altor criterii (care ținau cont de sex, de poziție, de ornament) nu se putea face o delimitare și o clasificare strictă. Pe de altă parte, și în cazul ceramicii criteriul de bază al clasificării pornește de la forma vaselor, acest principiu putând fi extrapolat și asupra plasticii.

Clasificarea și discutarea în detaliu a materialului se bazează atât pe o analiză directă și extrem de amănunțită a pieselor, cât și pe o cunoaștere profundă a bibliografiei problemei. De asemenea, nu este susținută nici o teorie tipologică dacă nu are un control stratigrafic sigur²³.

Extrem de ilustrativ pentru modul de prelucrare și interpretare complexă a materialului ni se pare pasajul referitor la rolul orificiilor practicate pe părțile laterale ale statuetelor: „Non è troppo facile spiegare i buchi della testa, delle cosce e degli omeri. Alcuni studiosi hanno visto in essi il mezzo di passarvi un filo per la sospensione degli idoli; ma il peso non scarso delle figurine avrebbe richiesto un filo troppo grosso che in molti casi non sarebbe potuto passare attraverso i buchi troppo piccoli. Per di più non si osserva nessuna traccia di strofinio, che si doveva verificare se le figurine fossero state appese. Delle statuette soltanto quelle piccole (di 2-3 cm), si presterebbero a questa piegazione. Più certo è che i buchi avevano scopo di ornamento, oppure dovevano ricevere leggeri addobbi come penne, fibre, capelli, pezzi di stoffe... Il sistema può essere ravvicinato al sistema di

14. *Ibidem*, p.30.

15. *Ibidem*, p.18.

16. Vl. Dumitrescu, Dacia, IX-X, 1945, p.11-114.

17. M. Marin, *op. cit.*, 1948, p.34.

18. *Ibidem*, p.33-51.

19. *Ibidem*, p.35-36.

20. N. Ursulescu, V. Batiariuc, *L'idole androgyne de Mihoveni* (dép. de Suceava), în vol. *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iasi, 1987, p.309-312; Dan Monah, *MemAntiq.* XVIII, 1992, p.190-191.

21. M. Marin, *op. cit.*, 1948, p.36.

22. *Ibidem*, p.37.

23. *Ibidem*, p.34, 56

ornamentazione-addobbo di molti popoli primitivi attuali”²⁴.

La fel de pertinentă este și analiza pe care autoarea o face decorului de pe statuete²⁵. Analizând toate opiniile exprimate în legătură cu acest subiect, în literatura străină și în cea românească, Meluța Marin ajunge la concluzia că ornamentul nu putea reprezenta altceva decât îmbrăcămintea, împărțind astfel punctul de vedere exprimat anterior de Vladimir Dumitrescu²⁶. În susținerea părerilor sale, recurge la numeroase paralele, inclusiv de ordin etnoarheologic (*avant la lettre*). Interesantă ni se pare și observația că: „... gli ornamenti sulle nostre figurine non erano mai eseguiti a caso, ma seguivano una distribuzione fissa, che in modo sicuro imitava qualche cosa di reale”²⁷, având, deci un rol magic bine determinat²⁸. În acest sens, „La sottana rappresentata in questo modo non era solo un trucco dell'artista neolitico per vincere le difficoltà presentate dall'anatomia del corpo umano, sibbene era in rapporto con una certa concezione della divinità”²⁹.

În legătură cu locurile de desfășurare a ceremoniilor de cult, Meluța Marin, bazându-se pe paralele egeene, presupune existența unor altare și în neoliticul României, deși acestea nu se descoperiseră încă³⁰. Ulterior, previziunea s-a confirmat printr-o serie de descoperiri, precum cele de la Parta³¹, Căscioarele³², Ghirbon³³, Ghelăiești³⁴, Trușești³⁵, Buznea³⁶ ș.a.

În privința semnificației acestor statuete, Meluța Marin s-a pronunțat clar pentru sensul lor strict religios, considerându-le ipostaze diverse ale unei divinități unice, Zeița-Mamă a fecundității și fertilității. Diferitele poziții ale figurinelor ar reprezenta doar momente diverse ale ritualului, în cadrul căruia statuetele aveau un rol bine definit³⁷. Prezența acolitului masculin nu este decât reprezentarea simbolică a actului creației, așa cum apare el figurat pe vaste regiuni ale Orientului Apropiat și Egeei, dar și în numeroase paralele etnologice³⁸.

În privința originii, autoarea, fără a nega legăturile evidente ale plasticii cucuteniene cu cea din Orientul Apropiat, de unde a pornit ideea, consideră totuși că fiecare civilizație, inclusiv cea cucuteniană, și-a pus amprenta viziunii proprii asupra tipurilor de figurine. Astfel, „și e dinanzi ad una statueta nouă de cui non si può dire nè che egizia, nè mesopotamica, nè di Susa, nè egea o gumelniteana, sibbene „cucuteniana”, distinguendosi fra le altre per una certa snellezza che non s'incontra presso le figurine del Sud-Est”³⁹. În fazele ulterioare, figurinele urmează o evoluție locală, pornind mai ales de la plastica nedecorată⁴⁰.

Pentru a completa și compara imaginea spiritualității comunităților neolitice de pe teritoriul României⁴¹, Meluța Marin a urmărit problematica reprezentărilor antropomorfe și zoomorfe nu numai în plastică, ci

24. *Ibidem*, p.43, nota 1: „Nu este prea ușor de a explica orificiile de la cap, de la coapse și de la umeri. Unii cercetători au văzut în ele mijlocul de a trece un fir, pentru suspendarea idolilor; însă greutatea nu mică a figurinelor ar fi necesitat un fir destul de gros, care, în multe cazuri, n-ar fi putut trece prin orificiile prea mici. În general nu se observă nici o urmă de freacă, care ar fi trebuit să apară dacă figurinele ar fi fost atâmate. Dintre statuete, numai cele mici (de 2-3 cm) s-ar preta la această explicație. Mai sigur e că orificiile aveau scop de ornament sau trebuiau să primească podoabe ușoare, precum pene, fibre, păr, bucăți de stofă... Sistemul poate fi apropiat de sistemul de ornamentare al multor popoare primitive actuale”.

25. *Ibidem*, p.50-51.

26. Vl. Dumitrescu, *Dacia*, III-IV, 1933, p.142-143.

27. M. Marin, *op. cit.*, 1948, p.51: „ornamentele de pe figurinele noastre nu erau niciodată executate la întâmplare, ci urmăreau o distribuție precisă, care, în mod sigur, imita un anume lucru real”.

28. *Ibidem*, p.24-25.

29. *Ibidem*, p.51: „Fusta reprezentată în acest mod nu era doar un truc al artistului neolitic, pentru a depăși dificultățile legate de anatomia corpului uman, ci era în raport cu o anume concepție despre divinitate”.

30. *Ibidem*, p.52.

31. Gh. Lazarovici, *Das neolithische Heiligtum von Parta*, în vol. *Neolithic of Southeastern Europe and its Near Eastern Connections*, Budapesta, 1989, p.149-174.

32. Vl. Dumitrescu, *Dacia*, XIV, 1970, p.5-24; H. Dumitrescu, *Dacia*, XII, 1968, p.381-394; eadem, *Dacia*, XVII, 1973, p.311-316.

33. I. Al. Aldea, *Apulum*, X, 1972, p.3-16.

34. Șt. Cucos, *SCIV*, 24, 1973, 2, p.207-214.

35. M. Petrescu-Dîmbovița, *ASU-Iasi*, sect. II (st. soc.), III, 1957, 1-2, p.1-22; idem, *PZ*, XLI, 1963, p.172-186.

36. D. Boghian, C. Mihai, *Le complexe de culte et le vase à décor ornithomorphe peint découverts à Buznea (dép. de Iasi)*, în vol. *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iasi, 1987, p.313-324.

37. M. Marin, *op. cit.*, 1948, p.52-53.

38. *Ibidem*, p.53-54.

39. *Ibidem*, p.55: „Apare o statueta nouă, despre care nu se poate spune nici că ar fi egipteană, nici mesopotamiană, nici din Susa, nici egeeană sau gumelniteană, ci cucuteniană, distingându-se printre celelalte printr-o anume suplete, care nu se întâlnește la figurinele din sud-est”.

40. *Ibidem*, p.56

41. Autoarea își anunța dealtfel intenția (*ibidem*, p.54, n.2) de a finaliza lucrarea *Rappresentazioni figurative dell'arte neo-eneolitica di Romania*, care, însă, nu a mai văzut lumina tiparului.

deopotrivă și ca ornamentație a ceramicii, în două studii, dintre care unul abordează această tematică pentru orizontul Vinča-Turdaș-Criș⁴², iar altul pentru un caz de excepție de la Petreni⁴³.

De la bun început, trebuie să precizăm că în momentul în care Meluța Marin și-a elaborat studiul de sinteză asupra orizontului Vinča-Turdaș-Criș, acesta era considerat încă cel mai vechi neolitic din zonă, iar despre aspectul Criș (Körös) nu se știa că se extinsese și asupra celei mai mari părți a teritoriului României. De asemenea, nu se cunoștea nimic despre existența ceramicii liniare sau a culturii Dudești în spațiul românesc. Nu era deloc clar nici raportul cronologic dintre descoperirile de tip Vinča, Turdaș și Körös din răsăritul Ungariei. De aceea, studiul Meluței Marin nu mai poate fi evaluat astăzi sub aspect strict arheologic și cronologic (realizându-se, între timp, mari progrese în această direcție), ci doar sub acela al interpretării istorice, în sens religios și artistic.

Metodologic, lucrarea a fost structurată pe trei părți⁴⁴. În prima sunt prezentate câteva exemple ilustrative de vase cu ornamente antropomorfe și zoomorfe din ariile culturilor Vinča, Turdaș și Criș; în a doua se aduce în discuție material comparativ din diverse zone, iar în ultima parte sunt desprinse concluzii teoretice în legătură cu valoarea istorică a acestui tip de ornament.

O concluzie interesantă a autoarei este că obiceiul ornamentării vaselor cu imagini umane sau animaliere se întâlnește pe spații extrem de vaste și în diferite etape ale neo-eneoliticului, dar cu deosebirea că ornamentul utilizat se adaptează tehnicii specifice pentru ceramica respectivului grup cultural⁴⁵. Această înțelegere a generalului, dincolo de particular, a ajutat-o pe autoare să decodifice corect semnificația imaginilor aduse în discuție. Ar fi vorba de redarea, în diferite maniere, a cel puțin unui element care să amintească aspectul divinității sau al unui animal sacru al divinității⁴⁶. De aici și concluzia autoarei că: „Gli elementi antropomorfi e zoomorfi servono a mettere ancora di più in risalto il carattere dell'arte neolitica, la quale, come l'arte dei popoli primitivi attuali, è un'arte dipendente dalla religione e messa al servizio di essa”⁴⁷. Această concepție derivă din religiozitatea profundă, intimă, a autoarei - sentiment care a călăuzit-o în întreaga ei activitate⁴⁸ și care și-a pus amprenta și pe opera sa, ajutând-o să înțeleagă resorturile intime ale manifestărilor spirituale umane încă din vremuri îndepărtate. În această artă primitivă, artistul nu era interesat de redarea realistă a imaginilor antropomorfe sau zoomorfe, acestea fiind figurate schematic, geometric, deoarece important era simbolul pe care aceste reprezentări îl conțineau⁴⁹. În rest, varietatea de poziții și atitudini se poate explica prin diversele momente și ipostaze ale ritualurilor. Oricum, toate aceste imitații aveau menirea de a exercita o acțiune magică, cu valoarea utilitar-protectoare (evidentă mai ales în cazul protomelor)⁵⁰.

Ca și în cazul plasticii, autoarea consideră că ornamentele antropomorfe și zoomorfe de pe vase își au originea tot în lumea Orientului Apropiat și a sud-estului mediteranean, dar tratarea este de asemenea diferențiată, în funcție de tradițiile și specificul fiecărui grup cultural sau chiar comunități.

În studiul asupra motivului antropomorf din așezarea cucuteniană de la Petreni (jud. Bălți), autoarea dovedește profunzimea înțelegere teoretică a semnificației inițiale a semnelor care compun ornamentul, precum și a modului treptat în care s-a modificat semnificația prin utilizare repetată. În viziunea autoarei, ornamentul nu e altceva decât totalitatea semnelor făcute pe diferite obiecte, cu un scop bine definit, deci cu o semnificație precisă. Cu timpul, prin repetare frecventă, semnificația originară a semnelor putea să dispară, astfel că semnul devenea un simplu motiv ornamental⁵¹. Deci, pentru a putea atribui o anumită semnificație unui motiv ornamental, trebuie să se facă distincția între origine și folosirea ulterioară a motivului.

Pentru explicarea motivului reduplicării corpului, atestat pe un vas de tip Cucuteni B de la Petreni, unicat pentru ceramica neolitică din Europa, autoarea face un lung excurs în căutarea unor motive similare

42. M. Marin, *op. cit.*, 1954 (vezi nota 6).

43. Eadem, *op. cit.*, 1955 (vezi nota 6).

44. Eadem, *op. cit.*, 1954, p. 76.

45. *Ibidem*, p. 85, 92.

46. *Ibidem*, p. 92.

47. *Ibidem*, p. 93: „Elementele antropomorfe și zoomorfe servesc să pună și mai mult în lumină caracterul artei neolitice, care, ca și arta popoarelor primitive actuale, este o artă dependentă de religie și pusă în serviciul ei”.

48. Alberto D'Urso, *Meluța și Demetrio Marin nel ricordo del parroco*, în vol. *Pertransierunt beneficiendo. In memoria di Demetrio e Meluța Marin*, Bari, 1995, p. 89-93.

49. M. Marin, *op. cit.*, 1954, p. 93.

50. *Ibidem*, p. 93-94.

51. Eadem, *op. cit.*, 1955, p. 4.

în Orientul Apropiat și în India. Chiar dacă reprezentările indiene păstrate sunt de dată mult mai recentă, totuși autoarea consideră că ele au rădăcini străvechi în religia Indiei antice. Este adus astfel în discuție cultul *shakti*, adică adorarea divinității feminine, pentru energia ei creatoare⁵², în calitate de însoțitoare a principalelor divinități masculine ale hinduismului. Originea lui *shakti* este atestată încă din cea mai veche literatură vedică, fiind personificată prin soția lui Indra; de fapt, și aici era doar o preluare din substratul autohton, dravidian⁵³. În întreaga istorie indiană se constată persistenta reprezentărilor feminine, abstracte, semidivine, ceea ce relevă o credință colaterală, care va reapare, în plină lumină, în perioada clasică. Atunci ea va fi adorată ca o „Mare Zeiță” (*mahadeva*), ca zeiță-mamă. Strălucita și profunda demonstrație a Meluței Marin ajunge astfel la aceeași perioadă îndepărtată, corespunzătoare vremurilor cucuteniene de la noi.

Imaginile acestei forțe feminine creatoare sunt reprezentate întotdeauna în religia hinduistică cu mai multe perechi de brate și cu corpuri suprapuse sau multiplicat și pe orizontală, tocmai pentru a sublinia multitudinea sa de manifestări, omniprezența sa⁵⁴. Aceasta ar putea fi o posibilă explicație și pentru enigmatică imagine de pe vasul de la Petreni, cu cele două corpuri suprapuse și cu cele două perechi de brate. Demonstrația Meluței Marin se bazează pe existența unei mari teme religioase, cea a Marei Zeițe-Mamă, în întreaga lume neolitică preariană - ipoteză care se susține și prin numeroase descoperiri arheologice. De aceea, comparația pe care o face între două zone atât de îndepărtate (cea a Indiei și cea a spațiului est-carpatic) nu ni se pare hazardată, având în vedere existența aceluiasi tip de civilizație agricolă pe vaste zone ale Eurasiei, cu continuitate geografică între ele; iar un mod de viață, asemănător în esență, poate conduce și la reprezentări spirituale asemănătoare.

Cele câteva studii ale Meluței Marin, asupra cărora ne-am oprit în lucrarea noastră, demonstrează, fără echivoc, că o analiză efectuată cu probitate științifică și bazată pe cunoașterea profundă a realităților pe spații vaste, pe stăpânirea perfectă a rigorilor metodei comparatiste, poate conduce la reconstituirii istorice de mare valoare, chiar dacă stadiul cercetărilor dintr-o anumită perioadă sau posibilitățile de documentare, fortuit reduse la un moment dat, limitează accesul la o masă importantă de informații, de material faptic. Cu toate că a trecut aproape o jumătate de secol de la elaborarea acestor studii, considerăm că ele se caracterizează printr-un evident spirit peren și își păstrează valoarea pentru lămurirea unor aspecte ale vieții spirituale neolitice de pe teritoriul României. Ignorarea, atâta vreme, a acestor studii în literatura română de specialitate nu a făcut decât să amâne, în mod dăunător, receptarea unor soluții și explicații care fuseseră deja avansate.

ASPECTS DE LA SPIRITUALITÉ DE LA CIVILISATION DE CUCUTENI DANS LES OUVRAGES DE LA CHERCHEUSE MELUȚA MARIN

- Résumé -

Meluța Miroslav-Marin (1920-1992), instruită comme archéologue de la période préhistorique à l'Université de Iași, a commencé son activité scientifique par l'étude de la civilisation néo-énéolithique de la Roumanie, surtout de la culture de Cucuteni. En étant aux études de spécialisation à Rome, elle n'est plus revenu en Roumanie, à cause de l'instauration du régime totalitaire communiste et en 1948 elle s'est établie à Bari, ensemble son mari, le grand philologue Démetrio Marin. Elle y a professé à l'Université, s'en remarquant surtout dans la topographie antique du sud de l'Italie - domaine dans lequel a créé une véritable école scientifique. Ses premiers ouvrages de spécialité (entre 1947 et 1955) ont été dédiés exclusivement aux problèmes du Néolithique en Roumanie.⁵⁻⁶ Ces études ont resté jusqu'à ce moment-là totalement ignorées et inutilisées dans la littérature de spécialité de la Roumanie. Voilà pourquoi, l'article analyse leurs principales idées et accentue le fait que, quoique approximativement une moitié du siècle de leur rédaction est passé, elles ont conservé aussi en présent leur valeur, grâce à la documentation très sérieuse, aussi par le matériel partiellement inédit qu'elles l'introduisent dans le circuit scientifique, ainsi que par les explications théoriques de grande valeur auxquelles l'auteur arrive en ce qui concerne l'esprit religieux qui domine toutes les manifestations artistiques des temps reculés.

52. *Ibidem*, p.9.

53. *Ibidem*, p.9-10.

54. *Ibidem*, p.13-14